

Motiv plave boje kod Dragana Melkusa, Yvesa Kleina i Ante Jerkovića

Lukač, Josip

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:251:057286>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU

ODSJEK ZA KULTURU, MEDIJE I MENADŽMENT

SVEUČILIŠNI PREDDIPLOMSKI STUDIJ KNJIŽNIČARSTVA

Josip Lukač

**MOTIV PLAVE BOJE KOD DRAGANA
MELKUSA, YVESA KLEINA I ANTE JERKOVIĆA**

ZAVRŠNI RAD

MENTOR:

izv. prof. art. Anđelko Mrkonjić

Osijek, 2020.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Josip Lukač potvrđujem da je moj Završni rad
pod naslovom Motiv plave boje kod Dragana Melkusa, Yvesa Kleina
i Ante Jerkovića
te mentorstvom izr. prof. art. Anđelka Mrkonjića

rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranog rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog/diplomskog rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Osijeku, 31.8.2020.

Potpis

Josip Lukač

Sažetak:

Plava boja jedna je od kasnijih boja koja je došla u fokus, što u kulturnom, što u umjetničkom i povijesnom smislu. No ipak, jednom kada se percepcija plave boje dovoljno izoštrila ljudi su ju počeli povezivati sa simbolima vjere, besmrtnosti, svetinje i sl. Zašto je plava povezivana s takvim simbolima pokušat ćemo ilustrirati kroz djela Yvesa Kleina, Ante Jerkovića i Dragana Melkusa. Ovim umjetnicima zajedničko je to što su se dotaknuli ideje plave boje te su se fokusirali na pokušaj dočaranja svoje vizije plave boje.

Ključne riječi: Plava boja, teorija boja, značenje boja, simbolika boja

Summary:

The colour blue is one of the latter of colours to come into the cultural and artistic focus. But still, once the perception of blue colour sharpened out people started connecting the colour with symbols such as faith, immortality and the holy. Why blue is connected with such symbols we will try to illustrate through works of artists such as Yves Klein, Ante Jerković and Dragan Melkus. These artists all shared a common idea about using the colour blue as a way of sharing their vision of the colour.

Key words: blue colour, theory of colour, meaning of colour, colour as symbols

SADRŽAJ

UVOD.....	1
METODOLOGIJA RADA	2
KRATKA POVIJEST PERCEPCIJE PLAVE BOJE.....	3
OSNOVNO O PERCEPCIJI I FIZICI BOJE	11
VIZUALNOST PLAVE BOJE.....	14
DRAGAN MELKUS	17
YVES KLEIN	19
ANTO JERKOVIĆ	21
ZAKLJUČAK.....	23
LITERATURA	24
PRILOZI	27

UVOD

Plava je oduvijek bila *teška* boja za umjetnike i ljude koji su se koristili njome zato što kroz veliki dio ljudske povijesti nije postojao dobar pigment plave boje za koristiti ili je onaj jedan pigment što je valjao bio preskup zbog načina prerade u gotov proizvod.

U ovom radu početi ću sa uvodom i kratkim pregledom kroz povijest plave boje i što su ljudi povezivali s idejom plave boje u određenim razdobljima u povijesti. Nakon toga ću se osvrnuti na fizičko objašnjenje pitanja „*Što je to boja*“ i „*Kako ljudi percipiraju boje*“ te objašnjenja termina poput *vidljivi spektar svjetla* i slično. Također ću se dotaknuti autora Pabla Picassa i njegovog kratkog ali bitnog *plavog* tj. *modrog* razdoblja.

Kasnije u djelu bavit ću se sa samom idejom plave boje; s kojim se bojama i kako kombinira i koje emocije izaziva u određenim kombinacijama te se dotaknuti pojma *teorije boja*.

Na kraju djela bavimo se odabranim autorima koji su se kroz svoj rad istaknuli kao bitni autori koje bismo mogli povezivati s tematikom plave boje.

Prvo ističem Dragana Melkusa, čovjeka koji je svojim radom prvo kao slikar, a kasnije kao književnik primicao monokromatsku ideju plave boje. Yves Klein nam je osobito bitan za spomenuti kao najuspješnijeg umjetnika koji se bavio monokromatskom plavom bojom kroz svoju umjetničku karijeru. Na kraju, Ante Jerković je osobito bitan zato što je na neki način potvrdio prijašnje priznavanje plave boje kroz svoje radove, posebno javne performanse.

METODOLOGIJA RADA

Predmeti i cilj rada

Predmet ovog završnog rada je pregled čovjekove interakcije s plavom bojom, od početaka izrade plave boje pa do današnjih sintetičkih boja. Cilj ovog rada je pronaći odgovore na pitanja poput: što predstavlja plava boja različitim narodima, kako su ljudi percipirali plavu boju kroz povijest i što mi danas vidimo u plavoj boji.

Metode istraživanja

Metode koje su korištene pri pisanja rada su metoda kompilacije, metoda deskripcije, povijesna metoda, deskriptivna analiza i analiza slučajeva. Za pisanje rada korištene su stručne knjige vezane za temu rada te objavljeni članci vezani za temu rada.

Struktura rada

Rad je strukturiran u 9 poglavlja. Nakon uvoda, u drugom poglavlju predstavljaju se predmet i cilj rada te metode istraživanja i opisana je struktura samog rada.

U trećem poglavlju fokusiramo se na samu povijest izrade te mjesta i načina korištenja plave boje.

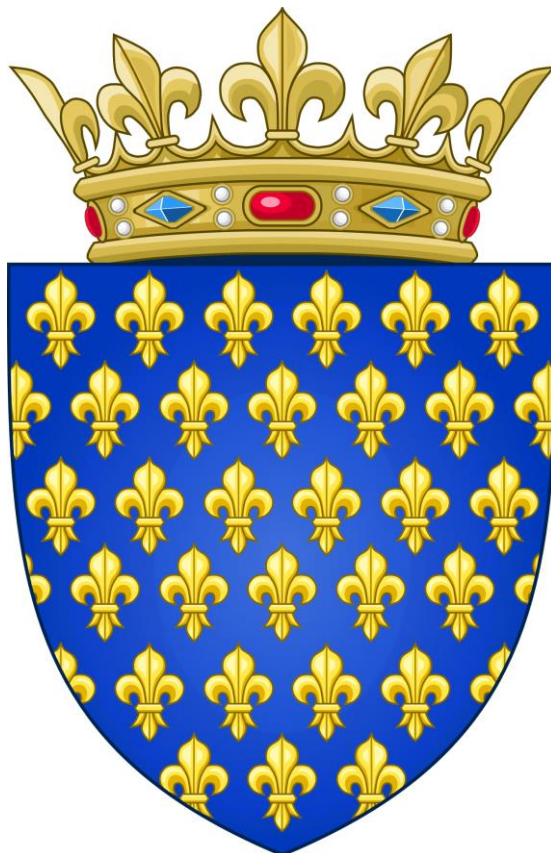
U sljedećem, četvrtom poglavlju, definiramo plavu boju kroz njena fizička svojstva.

U petom poglavlju gledamo na plavu boju kroz leću teorija boja.

U šestom, sedmom i osmom poglavlju pobliže gledamo život i rad autora Dragana Melkusa, Yvesa Kleina i Ante Jerkovića na koje je plava boja imala znatan utjecaj.

Rad završava sa devetim, zaključnim, poglavljem te nakon tog poglavlja slijedi popis slika i literature.

KRATKA POVIJEST PERCEPCIJE PLAVE BOJE

Slika 1. Francuski grb prebojan azursko plavom

Kada pričamo o prvoj pojavi plave u povijesnom smislu, ona se javlja dosta kasno u usporedbi s bojama poput crvene, crne ili smeđe koje se javljaju još u paleolitu. Jedan od razloga kasne pojave je relativno teška tehnika dobivanja dobrog pigmenta plave boje za korištenje.

U razdoblju antike, plava boja se mogla uvesti iz Indije u obliku indigo plave – što je značilo da su tkanine obojane na ovaj način bile veoma skupe. Neki od prvih primjera plave boje na europskom kontinentu možemo naći kod keltskih i germanskih plemena koji su plavu dobivali od biljke bojadisarki vrbovnik (*Isatis tinctoria*), naravno ta je plava iz perspektive rimskog,

civiliziranog svijeta bila viđena kao obilježje barbarizma. U drugim dijelovima svijeta poput drevnog Egipta plava se boja dobivala od minerala poput lapis lazuli i azurita.

Egipatska plava je jedna od prvih sintetički proizvedenih boja, izumljena u antičkom Egiptu otprilike 2200. godine pr. ne. Egipćani su tako kombinirali vapnenac, silicij i bakar sa mineralima poput azurita i tu smjesu naknadno grijali na temperaturi oko 800° Celzijusa. „Krajnji rezultat bio je neprozirno plavo staklo, koje se moglo smrviti ili slomiti i u kombinaciji s bjelanjcima biva pretvoreno u dugotrajnu boju ili keramičku glazuru.“ Gottesman, S. (2016.) The 6,000-Year History of Blue Pigments in Art, URL: <https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-a-brief-history-of-blue> [Pristup: 4.9.2019.]

No pravi fokus u kulturnom smislu na plavu boju nije se dogodio sve do srednjeg vijeka. U razdoblju srednjeg vijeka, u 12. stoljeću dolazi do nagog preokreta u percepciji plave boje. Do tada plava boja koja je financijski bila dostupna na tržištu, većinom samo aristokraciji i visokom sloju, bio je blijedi ton i pigment koji i nije bio prijeko popularan.

„To je ujedno i vrijeme kada se u kršćanstvu odvijaju velike rasprave o fenomenu boje. Postoje dvije struje: kromofili koji tvrde da je boja svjetlost, dakle relevantna božanskom i smatraju da je njezino mjesto posvuda, pa tako i u crkvi, te kromofobi koji zastupaju stav da je boja materija, prema tome suvišna u crkvi jer otežava komunikaciju s Bogom.“ (Etnografski muzej Zagreb, 2009.)

Stvari se polako mijenjaju zahvaljujući Luju IV ili Sv. Luj koji je počeo uvoziti skuplje, ali i mnogo ljepše pigmente plave boje u tržište. Koristio je tu novu, skupu, plavu boju u svakodnevnom životu te je i grb Francuske obojao skupom, azurno plavom bojom.

Sa takvim razvojem događaja plava se uvodi u prvi plan i skupi pigment plave boje počinje se povezivati s idejom svetinje i plemićkog sloja, odnosno, samo plemići i Crkva mogli su si priuštiti tako skupu boju za korištenje u svakodnevnim prilikama. „Ideja da je boja svjetlo, imala je veliko značenje za povijest plave boje koja se počinje poistovjećivati s nebom i rajem, simbolizirajući božansko.“ (Etnografski muzej Zagreb, 2009.)

Slika 2. Maesta, Duccio 1308.-1311.

Upravo u srednjem vijeku započinje naglo korištenje plave boje u ideju svetoga pa tako Djevica Marija, koja je do tada bila obavijena najčešće tamnosmeđim ili nekom drugom tamnom bojom sada se prikazuje u plavoj. „Ispod plavog ogrtača Marija obično nosi crvenu odjeću. U toj kombinaciji boja ona simbolizira Božju Majku. U tamnoplavoj odjeći pojavljuje se u kontekstu žalosti za sinom, a u svijetloplavoj kao nebeska božica. Kad je Marija na slici s odraslim Isusom, obično oboje na sebi imaju plavu i crvenu odjeću, s time da kod Marije prevladava plava, a kod Isusa crvena, što je u skladu s tradicionalnom simbolikom po kojoj plavo utjelovljuje žensko, a crveno muško načelo“ (Entografski muzej Zagreb, 2009.)

Još jedan od odličnih primjera gdje se plava boja povezuje s aristokracijom i plemićkim slojem je naravno Krunidba Luja VIII. iz 1450. godine gdje možemo primijetiti sveprisutnost plave boje, osobito na odori budućeg kralja.

Slika 3. Krunidba Luja VIII., 1450.

„U renesansi se dogodila revolucija u slikarstvu; umjetnici su počeli slikati svijet onakav kakav je zapravo bio viđen, sa perspektivom, dubinom, sjenama i svjetlom iz jednog izvora. Umjetnici su morali prilagoditi njihovo korištenje plave boje novim pravilima.,, (Ball, 2003.)

Naravno, to nije bila jedina promjena u slikarstvu u renesansi; osim u promjeni svjetonazora dolazi i do promjene u tehnici slikanja i kombiniranja boja: „Uvođenje uljanih boja promijenilo je način na koji su boje izgledale i kako su korištene. Ultramarinski pigment, na primjer, bio je mnogo tamniji kad se koristi u slikanju uljem nego kada se koristi u temperi, na freskama. Kako bi uravnotežili svoje boje, renesansni umjetnici poput Raphaela dodali su bijelu boju kako bi posvijetlili ultramarin. Mračan tamnoplavi ogrtač Djevice Marije postao je sjajno nebesko plav.“ (Ball, 2003.)

Slika 4. Djevojka s bisernom naušnicom, Vermeer,

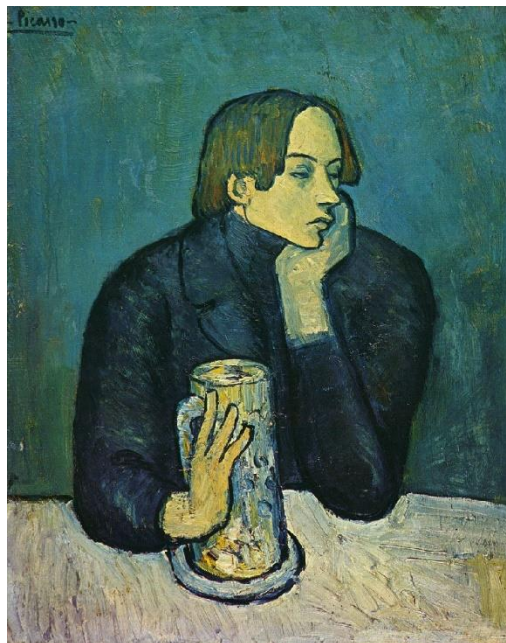
U 17. i 18. stoljeću, znanstvenici otkrivaju nove, umjetne, načine za dobivanje plave boje koja je svojim karakteristikama bila na razini skupe ultramarinske plave, tada najpopularnije. „Izum novih sintetičkih pigmenata znatno je uljepšao i proširio paletu slikara. J. M. W. Turner eksperimentirao je s novom kobaltno plavom bojom, a od dvadeset boja koje su impresionisti najviše koristili, dvanaest je bilo novih i sintetičkih boja, uključujući kobaltno plavu, ultramarinsku i ceruleans plavu.“ (Ball, 2003.)

Upravo u tom razdoblju predromantizma i romantizma dolazi do veće slobode korištenja plave boje; dostupnost indiga u Europi, nove i poboljšane tehnike proizvodnje boje te jeftinije cijene tkanina obojanih plavom bojom dovele su do toga da i seljačko stanovništvo počinje nositi i koristiti plavu boju u svakodnevnom životu i uređenju doma.

Oko 1850-e Levi Strauss izumio je svoje *Jeans* traperice – odnosno hlače sačinjene od čvrstog materijala obojane plavom indigo bojom. Te su hlače ujedno bile i prva radnička odjeća tj. uniforma. 1930-ih traperice se počinju nositi u slobodno vrijeme, a 1960-ih one označavaju buntovništvo i mladenačku modu koja se i uglazbila kroz stihove kao *Jeans Generacija*. Danas su traperice opće prihvaćene kao odijevni predmet – bez obzira na dob ili društvenu skupinu.

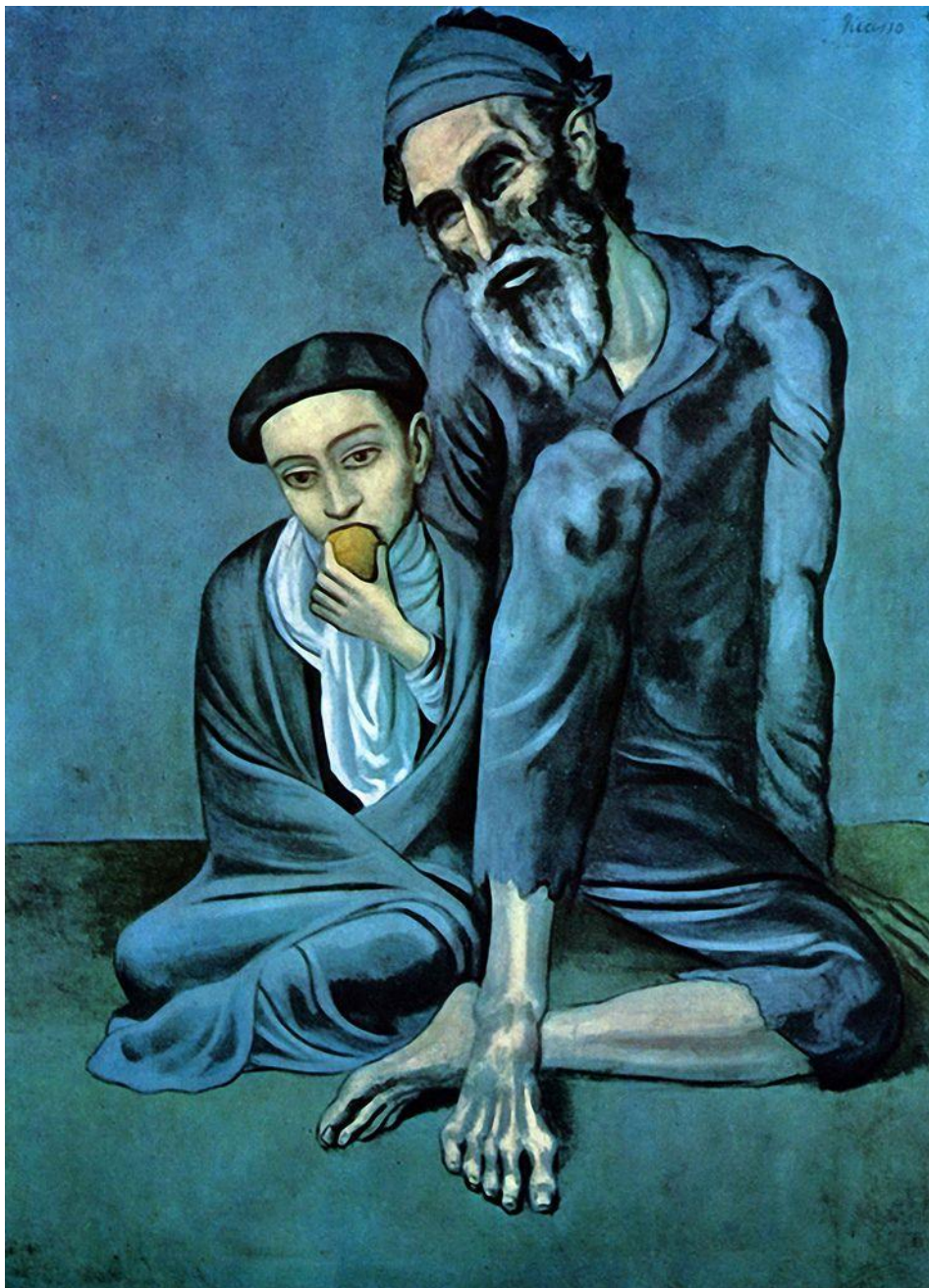
Zbog sve veće prisutnosti plave boje i raznih nijansi plave boje često se spominje kako plava postaje dominantna: „Pastoureau smatra da mornarska plava danas ima značenje nove crne. Uniforme mnogih državnih službenika u 20. stoljeću više nisu crne, već ta-mnoplave: mornarica, avijacija, policija, vatrogasci, poštari, sportska odjeća i sl. Različiti tonovi plave boje nose drugačije konotacije“ (Etnografski muzej Zagreb, 2009.)

Picasso je od 1901. do 1905. imao tzv. *Plavo razdoblje* „kojeg obilježavaju ne samo sveprožimajući plavi tonovi, nego i zaokupljenost patnjom, odbačenošću i neimaštinom. (...) Sva bijeda ovoga svijeta – prostitutke, prosjaci, robijaši – ljudi na slikama *plavog razdoblja* često poziraju s namjernom neugodom koja ističe da na kugli zemaljskoj za njih nema nijednog stalnog, poštovanja vrijednog mjesta.“ (Harris, 1996.)

Slika 5. *Pjesnik Sabartes, Pablo Picasso*

No, Picasso nije dijelio istu viziju plave boje koju su Klein i Jerković imali. Najbliže ovoj preinaci plave koju Picasso vidi dotaknuo se Melkus u *Mom plavom prijatelju* u tragičnoj drugoj sobi koju Melkus još naziva i tragičnom sobom; odnosno plava soba sa prijelazom u ljubičasto. „Stari slijepi Židov, siromah i pripadnik izopćene rase sažima patnju koja je u to vrijeme opsjedala Picassa; čini se kako je u duhu istinskog romantizma vjerovao da je kao umjetnik također osuđen da bude prezren i odbačen.“ (Harris, 1996.)

Slika 6. Stari židov s dječakom, Pablo Picasso

Picasso ne ostaje dugo u svojoj *plavom razdoblju* te se kasnije bavi drugim temama i bojama „Žena u bluzi, 1905. prijelazno je djelo, što je vrlo očito zato jer kombinira Picassove uobičajene plave tonove s ružičastima koji će uskoro postati zaštitni znak njegova *ružičastog* razdoblja.“ (Harris, 1996.)

OSNOVNO O PERCEPCIJI I FIZICI BOJE

Ljudsko oko, iako mnogo bolje u uočavanju boja od na primjer oka psa ili mačke, i dalje je u dobroj mjeri ograničeno kada pričamo o elektromagnetskom zračenju, dio kojega nam je poznatiji kao vidljivo svjetlo. „Raspon valnih duljina vidljive svjetlosti tek je djelić spektra elektromagnetskog zračenja – od oko 390 nanometara za ljubičastu do 760 nanometara za crvenu“ (Smith, 2006.) Naime, ispod 380 nanometara nalaze se ultra-ljubičasto svjetlo, rendgenska i gama zračenja, dok se iznad 740 nanometara govori o radiovalovima, mikrovalovima te infracrvenoj svjetlošću.

Svima su danas poznati eksperimenti u kojima je sir Isaac Newton uz pomoć prizme savio snop bijele sunčeve svjetlosti i kao rezultat dobio rasčlanjen spektar boja, ovisno o valnoj duljini, taj spektar bio je podijeljen na sve osnovne boje: crvena, narančasta, žuta, zelena, plava i ljubičasta. „Potkraj 17. stoljeća Isaac Newton je pokusom u kojem je zraku bijele svjetlosti propustio kroz staklenu prizmu dokazao da su boje sastavni dio bijele svjetlosti.“ (Smith, 2006.)

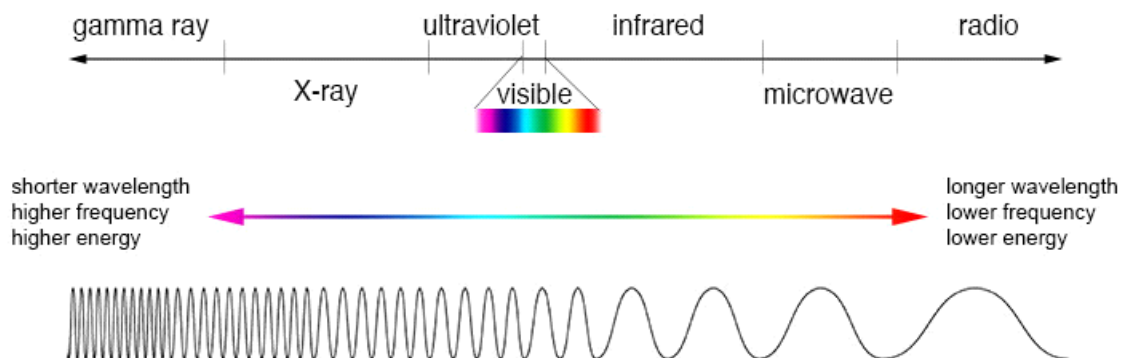
Iako je Newton te eksperimente činio kako bi dokazao da je svjetlost sastavljena od čestica, mi ćemo se sa njegovim eksperimentima dodirivati fokusirano na same boje i što to zapravo čini boju koju mi tako percipiramo. „Boje koje čine bijelu svjetlost Newton je otkrio zahvaljujući činjenici da se svjetlost različitih valnih duljina pri prelasku iz jednog prozirnog sredstva (zraka) u drugi, gušći (staklo) lomi pod različitim kutom. Zrake crveno-narančaste svjetlosti prolaze brže kroz gušći medij i stoga se lome manje od plavih ili ljubičastih zraka. To je i razlog zbog kojega je sunčeva svjetlost crveno-narančasta za izlaska sunca kada zbog malog kuta loma moraju proći mnogo deblji sloj atmosfere.“ (Smith, 2006.)

No, i dalje stoji pitanje: ako je svjetlost podijeljena na spektar boja ovisno o valnoj duljini, kako percipiramo boje kod fizičkih predmeta? Odgovor na to nam može pojasniti J. Itten: „Ostalo je da razmotrimo problem boje predmeta. Ako držimo dva obojena filtra, na primjer crveni i zeleni, ispred lampe sa svjetlosnim lukom, dobit ćemo crnu boju. Crveni filter apsorbira iz čitavog spektra sve zrake osim crvenog. Zeleni filter apsorbira sve boje izuzev zelenog dijela. Tako sve boje bivaju apsorbirane, pa dobijemo utisak crvenog, tamnog. Boju dobivenu apsorpcijom nazivamo suptraktivnom bojom.“ (Itten, 1973.) Dalje nam autor pojašnjava: „Boje predmeta su obično takve, suptraktivne boje. Crvena posuda izgleda crveno jer apsorbira sve ostale boje svjetlosti, a reflektira samo crvenu boju. (...) to znači da je površina takvog molekularnog sastava da apsorbira sve svjetlosne zrake osim crvene.“ (Itten, 1973.)

Dakle možemo zaključiti kako su predmeti zapravo bezbojni te im treba svjetlost kako bi mi mogli percipirati boju, naravno, ovisno o površinskom sastavu tog predmeta i o tome koje boje njegova površina apsorbira, a koje reflektira.

Bitno je također spomenuti razliku između tzv. aditivnog miješanja boja i supstraktivnog miješanja boja. U grupu aditivnih primarnih boja spadaju zelena, crvena i plava – od čega još dolazi kratica RGB (red, green blue), a nazivaju se aditivnim bojama zato što miješanjem tih primarnih boja dobivamo snop bijele svjetlosti. Danas primjenu RGB osvjetljenja možemo vidjeti u LCD monitorima i televizorima gdje kombinacijom piksela *miješamo* primarne aditivne boje kako bi dobili željenu sliku. S druge strane, pod pojmom supstraktivne boje smatramo pigmente i bojila; za razliku od aditivnih boja, miješanjem supstraktnih boja smanjuje se količina reflektiranog svjetla pa je tako kombinacija boja tamnija.

Možemo još spomenuti kako dva različito obojana svjetlosna snopa (crveno-narančasto-žuto i zeleno-plavo-ljubičasto) koja miješanjem daju bijelu nazivamo komplementarnim bojama. „Prema tome, žuti predmet apsorbira plavoljubičasto svjetlo, a reflektira zeleno i crveno. Zato se za žutu (kombinacija zelene i crvene svjetlosti) i plavoljubičastu može reći da upotpunjuju jedna drugu jer je kombinacijom (aditivnim miješanjem) svjetlosnih zraka tih dvaju boja nastala bijela, a kombinacijom pigmenata (supstraktivnim miješanjem) crna. Takve boje nazivamo komplementarnim.“ (Smith, 2006.)

Slika 7. Elektromagnetski spektar

VIZUALNOST PLAVE BOJE

U vizualnim umjetnostima, *teorija boja* predstavlja nam praktične smjernice o miješanju i vizualnim efektima određenih kombinacija boja. Prema J. Ittenu, plava boja je okarakterizirana kao: „Čisto plavo je ona boja u kojoj nema ni mrvica žute, nimalo crvene. Sa materijalističko-prostornog gledišta, plavo izgleda pregalački, dok je crveno pasivno; dakle, značenje plavog umnogome zavisi od gledišta. Plavo je uvijek hladno, crveno-toplo. Plavo djeluje introvertirano, kao da je povučeno u sebe. I kao što se crveno uvijek povezuje sa krvlju, tako se plavo povezuje za živčani sustav.“ (Itten, 1973.), upravo tu je autor na dobrom tragu kod ideje plave boje, odnosno kako viđenje plave ovisi o tome što se uz nj nalazi.

Johannes Itten nam onda pokušava približiti ideju plave boje: „Plavo je poput prigušene sile koju posjeduje priroda zimi, kada sve klijanje, svaki rast, počivaju u tami i tišini. Plavo je uvijek sjenovito i u svojim najjačim nijansama nagine tamnom. Ono je neopipljivo ništa, a ipak prisutno, kao što je prisutna i prozirna atmosfera.“ (Itten, 1973.) Kao i: „U atmosferi zemlje, plavo se javlja u rasponu od svijetloplavog, kakvo je nebo, do najtamnijeg crno-plavog, kakvo je nebo noću. Plavo nam ispunjava dušu treptajima vjere u beskrajne daljine duha. I mada nama označava vjeru, kineskim slikarima je simboliziralo besmrtnost. Kada se plavo zamuti, ono pada u dubinu strahovanja, praznovjerice, duševnog nemira i izgubljenosti; pa ipak označava kraljevstvo nadzemaljskog i natprirodnog.“ (Itten, 1973.) U ovom citatu, Itten nam dočarava ideju plave boje i uz kakve se sve motive može vezati plavo.

Dakako, efekt plave boje bit će drugačiji ovisno s kojom drugom bojom ju vežemo:

„Ukoliko stavimo plavo na žutu pozadinu, ono će izgledati vrlo tamno i izgubit će sjaj. Tamo gdje vlada bistar um, izgleda da vjera postaje mračna i mučna. Tamo gdje se plavo posvijetli do svjetline žutog, ono zrači hladnom svijetlošću. Njegova providnost pretvara žuto u gustu, materijalnu boju.

Kada se plavo izloži na crnoj pozadini, ono bukne čistom snagom i originalnim sjajem. I tamo gdje se zauzda neznanje crnog, plava vjera sine poput daleke svjetlosti.

Kada plavo izložimo na svijetlo-ljubičastoj pozadini, ono kao da se uvuče u sebe, postane bezvoljno. Izgleda kao da je svijetlo-ljubičasto isisalo iz plavog svo njegovo značenje i to po pravu

jačega, onoga koji je od vjere načinio svoju svakodnevicu. Kada svijetlo-ljubičasta zatamni, plavo ponovno dobiva raniji sjaj.

Na tamnosmeđoj pozadini (tamno, jednolično narančasto) plavo počinje jako i uzbuđeno da treperi, pa se i samo na smeđe budi i zrači življim odsjajem. Smeđe, dotad mrtvo, uskršnjuje, oživljeno snagom plavoga.

Na crno-narančastoj pozadini plavo zadržava svoj efekt tamnine, a ipak postaje jarko, upečatljivo dokazujući svoju čudesnu nestvarnost.

Na mirnoj zelenoj pozadini naše plavo se značajno pomjera prema crvenom. Samo ovim *bježanjem* ono može da pobjegne paralizirajućoj zasićenosti zelene i da se vrati aktivnom životu.

U kompoziciji Bogojavljenja gotovo uvijek se sreće smireno plavo, njegova blaga smjernost i produbljenja vjera.“ (Itten, 1973.)

Upravo ovdje nam Johannes Itten dočarava plavu boju kroz različite kombinacije s drugim bojama. Često hladnoća plave boje u slikama može stvoriti efekt da se neki predmet čini dalje nego neki topliji predmet poput crvene. Taj efekt može se povezati s iskustvom gledanja u daljinu gdje se često događa da planine udaljene od promatrača blago poplave zbog udaljenosti, ta pojava se još naziva i *atmosferska perspektiva*.

Slika 8. Krik, Edvard Munch 1893.

Plava boja se, ovisno o kulturi o kojoj razgovaramo, povezuje sa mnogo različitih stvari. Tako se u zapadnoj kulturi plava boja u jednu ruku povezuje sa usamljenošću, tugom i depresijom, a u drugu ona djeluje smirujuće, simbolizira autoritet, beskrajnost i povjerenje. „Dok se u američkim i europskim kulturama plava boja smatra muškom bojom i veže s muževnošću, u kineskoj kulturi, plava boja simbolizira rođenje djevojčica i smatra se ženskom bojom.“ *Boje u kulturama i tradicijama*, Domitrović (2016.)

Na prostoru Latinske Amerike zbog snažnog utjecaja kršćanstva plava boja i dalje ima one konotacije svetinje i božanstvenoga: „U zemljama Latinske Amerike, plava boja ima pozitivna značenje. A jedan od razloga je i to što je većina ljudi u tim zemljama katoličke vjeroispovijesti. Zbog toga se u Latinskoj Americi plava boja povezuje s nadom i zdravljem. U tim zemljama plava je simbol Djevice Marije, koja se često prikazuje u plavoj haljini ili s plavom maramom, a ona označava duhovni mir i bogatstvo“ *Boje u kulturama i tradicijama*, Domitrović (2016.)

Ako se osvrnemo na zemlje Orijenta, možemo vidjeti da plava boja ima većinski pozitivne konotacije: „U Hinduizmu se plava boja veže uz hinduističkog boga Krišnu, koji je oličenje ljubavi i radosti, a u suprotnosti je s bolom i grijehom. Plava boja predstavlja svetost i božanstava u Judaizmu. U egipatskoj kulturi plava boja simbolizira sreću“ *Boje u kulturama i tradicijama*, Domitrović (2016.)

DRAGAN MELKUS

Dragan Melkus (28.10.1860.-5.9.1917.) rodio se u Bektežu (Slavonska Požega). Nakon mature 1877. Melkus studira u Beču dvije godine te nakon toga odlazi u München na Bavarsku akademiju za likovne umjetnosti gdje prolazi s odličnim uspjehom. Nakon diplome 1884. pošao je na dodatno usavršavanje u Düsseldorf, a 1885. osnovao je vlastiti atelier u Münchenu. 1886. oženio se Njemicom Cecilijom Krebs s kojom je imao četvero djece.

Za vrijeme boravka u Münchenu, Melkus i dalje održava kontakt sa svojom domovinom tako što svoje slike izlaže u Zagrebu. Novi list svog života okreće kada se 1892. seli iz Münchena u Sremsku Mitrovicu na nagovor predsjednika Odjela za bogoštovlje i nastavu Zemaljske vlade dr. Kršnjavi. Ta mu općinska sredina nikako ne sjeda, a kada je kao profesor u gimnaziji pokušao izložiti svoje radove u Zagrebu Kršnjavi ga je odbio financijski poduprijeti. U ovom okruženju, udaljen od većih kulturnih centara, Melkus se osjeća usamljen i odbačen. Kasnije se povlači u osamu, a njegovo slikarstvo „postaje intimno druženje s prirodom i sudbinom. Ono nema ambicija za avangardnim likovnim rješenjima, ono je njegova jedina zbilja...“ Flögel, M. (n.d.) Propovjednik izopćenih, *Revija*

On ostaje u Mitrovici do 1904. kada je premješten u gimnaziju u Vukovar, a 1910. odlazi u Osijek i tu živi do svoje smrti. „Ti novi premještaji ništa bitno ne mijenjaju, sve su to slične sredine i ista sudbina. Izopćen iz zagrebačkog umjetničkog kruga, odbačen od Kršnjavog, on odustaje od borbe za priznanjem u javnosti, ne želi više izlagati.“ Flögel, M. (n.d.) Propovjednik izopćenih, *Revija*

Na žalost „Slikarski opus Dragana Melkusa u svojem kvantitativnom opsegu nije još dovoljno poznat, jer su mu slike razasute po privatnom vlasništvu“ Švajcer, O. (1989.) Slikarstvo Dragana Melkusa, Izvorni znanstveni rad. Zagreb: Institut za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu

Dragan Melkus uz svoj slikarski rad bavio se i karikaturom, ilustracijama, likovnim i kazališnim kritikama te prijevodima, pisao je kratke putopise, dječje pripovijetke i novele pa je tako izdao i

priču *Moj plavi prijatelj* u kojoj nas glavni lik Oktavijan, inače slikar, između ostalog, upoznaje sa svojim stanom gdje ima 3 sobe: 1. soba je svijetloplave boje koja je ujedno i *ateljier*, tragična 2. soba je tamnoplava s finim prijelazom u ljubičasto gdje protagonist Oktavijan slika ozbiljnost i melankoliju, te 3. soba gdje se nalaze plava šunka i plavo vino. U *Mom plavom prijatelju*, Oktavijan nas također upoznaje sa svojom djevojkom Suzanom. Ova priča, za našeg Oktavijana, ima nesretan kraj zbog činjenice da ga Suzana na kraju ostavi dok on završi u klinici za psihijatriju.

Životna priča Dragana Melkusa je tragična kako nam to objašnjava Mirna Flögel: „U času svog umjetničkog sazrijevanja dekretom stjeran u provincijsko kulturno bespuće, (...) usamljenim je naporima predano stvarao, crpeći isključivo vlastite potencijale i pri tome je bolno bio svjestan kako takav život u duhovnoj izolaciji rastače snage.“ i dalje nam pojašnjava: „Kao da je vrijeme u ovih proteklih sedam stoljeća izbrisalo tragove Melkusova postojanja. Tako nam se bar čini ako sudimo po tome da, osim u Likovnoj enciklopediji ili u internim arhivskim zapisima galerija, nismo imali prilike niti čitati niti čuti o njemu.“ Flögel, M. (n.d.) Propovjednik izopćenih, Revija

Slika 9. Naslovna strana Melkusova djela *Moj plavi*

YVES KLEIN

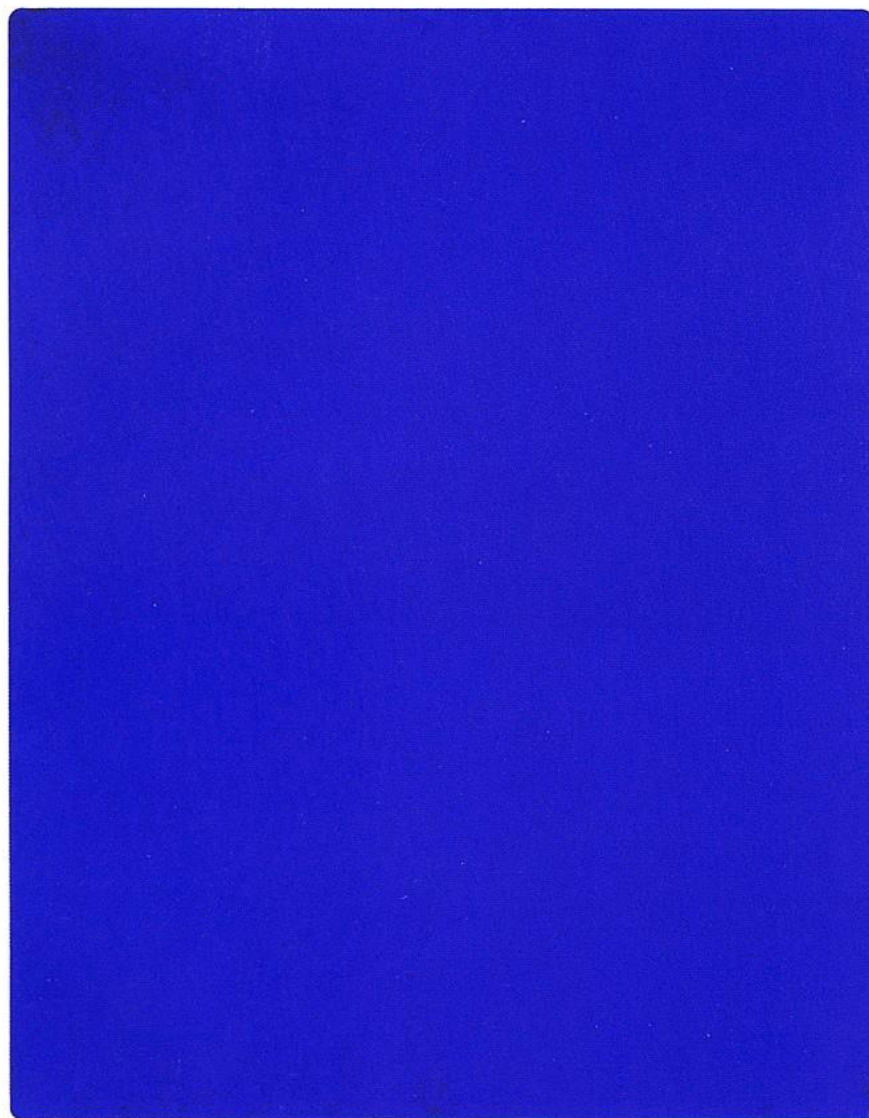
Yves Klein (28.4.1928.-6.6.1962.) rodom iz južne Francuske, odrastao je u obitelji gdje su mu roditelji aktivno sudjelovali u kulturi kao slikari. Često ga se kao umjetnika svrstava u novi realizam te minimalizam. Klein je svoju umjetničku karijeru započeo u 40-im godinama 20. stoljeća, tu je svijetu pokazao svoj prvi *performans*, odnosno, svoju *Monotonski tihu simfoniju*. „Ovo čudno konceptualno djelo kasnije je izvedeno u javnosti 9. ožujka 1960., pred publikom od stotinjak ljudi. Manji je orkestar i zbor izveo Monotonski tihu simfoniju: "neprekidni visoki zvuk" koji iznenada prelazi u potpunu tišinu. Audio-spektakl pratila su tri gola modela koja su izašla na pozornicu i pomoću spužve prekrili svoja tijela plavom bojom prije nego što su se otisnuli na velikom listu papira položenog na pod“ Jones, C. P. (n.d.) The Brilliant And Tragic Life Of Yves Klein, URL: https://medium.com/@chrisjones_32882/the-brilliant-and-tragic-life-of-yves-klein-aa8d50bb6f50 [Pristup 5.9.2019.]

Klein je prvi puta ideju beskrajsnosti plave boja doživio u mladosti dok je promatrao nebo, te je komentirao kako mu ptice smetaju i narušavaju sklad monokromantike neba. U svojim adolescentnim godinama bavio se džudom u slobodno vrijeme, upravo je tu stvorio ideju o duhovnoj razini ljudskoga tijela. Tako je posjetio Japan gdje je proučavao budističku filozofiju koju mu je usput pomogla izoštriti viziju koju si je od prije stvorio.

Kasnije je Klein u 50-im godinama 20. stoljeća počeo praviti monokromatske slike, odnosno slike koje se sastoje samo od jedne ili više pigmenta jedne boje. Zato 1954. izdaje dvije knjige Yves *Peintures* i *Haguenault peintures* koje su ujedno i njegovo prvo određivanje prema monokromatici.

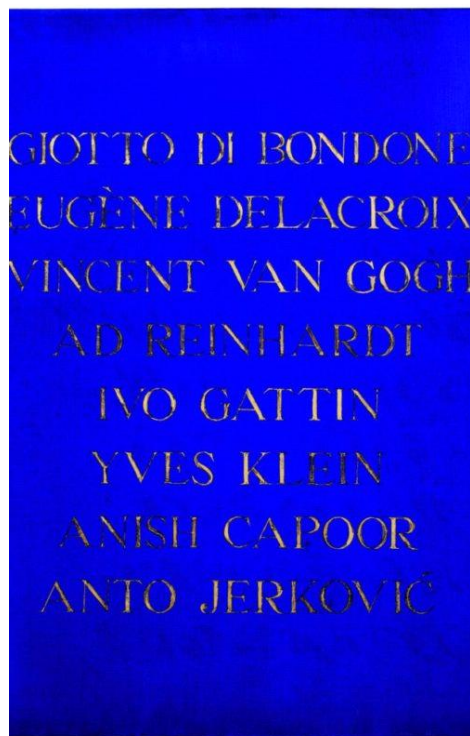
H. H. Arnason Kleina i njegov pokret opisuje: „Klein i njegovi sljedbenici bili su zaokupljeni dramatskom razradom ideja koje su nadilazile pitanje stvaranja individualnih umjetničkih djela(...). Za Kleina ta plava boja utjelovljuje jedinstvo, spokoj te, kako je sam rekao, savršeno »predočavanje nematerijalnog, apsolutno oslobađanje duha«.“ (*Povijest moderne umjetnosti*, Arnason, 2004.)

No ono što Kleina čini posebnim je upravo činjenica da je on napravio svoju nijansu plave boje koju danas poznajemo pod imenom IKB ili International Klein Blue. Upravo je tu boju koristio 1957. u galeriji Apollinaire u Milanu gdje je predstavio 11 identičnih slika obojanih IKB bojom. Zanimljivo je to što su se gotovo identične slike od istog autora koje su napravljene istom tehnikom prodavale za različite cijene; upravo je to bila ideja kod Kleina kako će svaki kupac u toj boji vidjeti nešto posebno što drugi kupci neće.

Slika 10. IKB 191, monokromatska slika, Yves Klein, 1962.

ANTO JERKOVIĆ

Slika 11. Ante Jerković: Giotto di Bondone,

Rodom iz Tuzle, Anto Jerković (2.5.1958.-16.7.2005.) slikarstvo je diplomirao 1983. na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu. Odmah pri početku svog stvaralačkog opusa povezivan je sa minimalizmom kada i stvara koncept plave boje zbog koje ga i povezuju sa Yvesom Kleinom.

Ono što karakterizira aktivno življenje umjetnosti kod Ante Jerkovića je to što je on većinom svoju umjetnost proveo kroz formu javnog performansa. „Njegova prva umjetnička akcija u javnom prostoru bila je akcija slikanja koja se odvijala u zagrebačkom naselju Prečko 1986. godine, a nastala je radi manjka radnog prostora. Ta je gesta odmah bila prepoznata od kritike kao autentičan

umjetnički čin (...) Do kraja svojeg umjetničkog djelovanja izveo je dvadesetak akcija u javnim prostorima i na površinama u Zagrebu, Hrvatskoj i inozemstvu.“ Korbler, I. (2019.) Likovno povećalo: *Anto Jerković – doajen hrvatske neokonceptuale u plavom* URL: <https://www.nacional.hr/likovno-povecalo-anto-jerkovic-doajen-hrvatske-neokonceptuale-u-plavom/> [Pristup 5.9.2019.]

Tonko Maroević umjetnike poput Ante Jerkovića поближе opisuje kao: „radikalniju avangardističku liniju, pretežito impregniranu minimalizmom i esencijalizmom slikarskog izvođenja.“ (Maroević, T. (2010.) *Slikarstvo i grafika druge polovice 20. stoljeća*. U: Pele, M., ur., Hrvatska umjetnost: Povijest i spomenici, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga)

Upravo je na toj ideji beskrajnosti i svetosti plave boje i Jerković izgradio svoja djela: „Anto Jerković povezao je dosadašnje pokušaje dosezanja mentalnih stanja u molitvi iskazanih u obliku slike. Sveo ih je na dvije biti iskazane u dvije boje: plavoj - simbolu beskraja, i zlatnoj - simbolu materijalizacije misli ili svjetlosti i tako stvorio slikarstvo kao oblike molitve, a molitvu uobličio u slikarstvo. Susovski, M. (1998.) Citatnost u djelima, *Život umjetnosti: časopis za suvremena likovna zbivanja*, 32

ZAKLJUČAK

Na kraju možemo zaključiti kako je plava boja od jedne manje bitne i blijede nijanse odjednom postala simbol onih ljudi koji su držali najveću moć u društvu i povezivala se sa pojmovima poput besmrtnosti i svetinje. Nakon što je sintetičkim putem došlo do komercijalne ponude plave boje na tržište koje je cijenama bilo svima dostupno, plava boja je i dalje zadržala tu ideju spiritualnog što su nam autori poput Yvesa Kleina, Ante Jerkovića i Dragana Melkusa pokazali kroz svoj rad.

Dragan Melkus tako kroz plavu boju traži svoj spas i odmicanje od teškoća stvarnosti, gledajući na prošlost i na ono što je moglo biti, samo da mu se sudbina drugačije nasmiješila.

Yves Klein u plavoj boji vidi prije svega slobodu, što u umjetničkom, što u duhovnom smislu.

Ante Jerković je ideju plave boje izgradio na ideji beskrajnosti i svetosti.

Svakako, uz spomenute autore mnogi drugi su se dotaknuli plave boje kroz svoj rad te barem privremeno svoju pažnju posvetili upravo plavoj boji. Beskrajnost je karakteristika koju mnogi povezuju kada je tema plava boja i upravo zato sam htio kroz ovaj rad ilustrirati utjecaj jedne boje na ljude iz različitih sredina i vremenskih razdoblja.

Na kraju bih završio citatom: „Oktavijan je izložio nekoliko plavih slika... Kod jednih izazvale buru smijeha, a drugi su u njima nazrijevali slikarstvo budućnosti...” (Mekus, n.d.)

LITERATURA

Albers, J. (n.d.) *Interaction of colour: unabridged text and selected plates revised edition*. Yale

Ball, P. *Bright Earth, Art and Invention of Colour*. Farrar, Straus and Giroux, 2002.

Flogel, M. (n.d.) Propovjednik izopćenih: Revija. *Časopis za književnost, kulturu i društvena pitanja*, br. 5 rujan listopad

Gombrich, E.H. *Povijest umjetnosti*. Zagreb: Golden marketing, 1999.

Gottesan, S. (2016.) *The 6,000-Year History of Blue Pigments in Art*. Artsy. URL: <https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-a-brief-history-of-blue>

Itten, J. *Umjetnost boje: subjektivni doživljaj i objektivna spoznaja - dva puta ka umjetničkom stvaranju*. Beograd: Umetnička akademija u Beogradu, 1973.

Jones, P. C. (n.d.) *The brilliant and tragic life of Yves Klein*. Medium. URL: https://medium.com/@chrisjones_32882/the-brilliant-and-tragic-life-of-yves-klein-aa8d50bb6f50

Korbler, I. (2019.) *Likovno povećalo: Anto Jerković - doajen hrvatske neokonceptuale u plavom*. Nacional. URL: <https://www.nacional.hr/likovno-povecalo-anto-jerkovic-doajen-hrvatske-neokonceptuale-u-plavom/>

Susovski, M. (1998.) Citatnost u djelima, *Život umjetnosti: časopis za suvremena likovna zbivanja*, 32

Švajcer, Otto (1989.) *Slikarstvo Dragana Melkusa*. Izvorni znanstveni rad. Zagreb: Institut za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu

Maroević, T. (2010.) *Slikarstvo i grafika druge polovice 20. stoljeća*. U: Pele, M., ur., *Hrvatska umjetnost: Povijest i spomenici*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga

Arnason, H. H. (2004.) *Povijest moderne umjetnosti: Slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, fotografija*. Prema petom američkom izdanju. Varaždin: Stanek

Harris, N. (1996.) *Picasso: Život i djelo*. Zagreb: Mozaik knjiga

Melkus, Dragan (n.d.) *Moj plavi prijatelj i druge pripovijesti*. Osijek: Prva hrvatska dionička tiskara

Domitrović, J. (2016.) *Boja u kulturama i tradicijama*. Završni rad. Varaždin: Sveučilište Sjever

Aida Brenko, Mirjana Randić, ur. (2009.) Izložba „Moć boja: kako su boje osvojile svijet“. Zagreb: Etnografski muzej Zagreb.

Miljan, S. (2016.) *Michel Pastoureau: Plava, istorija jedne boje*. Pro Tempore: časopis studenata povijesti, Godina VIII (broj 10-11), str. od-do.

Smith, R. (2006.) *Slikarski priručnik*. Zagreb: Znanje d.d.

PRILOZI

Popis slika

Slika 1. Francuski grb prebojan azursko plavom bojom

Slika 2. Maesta, Duccio 1308.-1311.

Slika 3. Krunidba Luja VIII., 1450.

Slika 4. Djevojka s bisernom naušnicom, Vermeer, 1665.

Slika 5. Pjesnik Sabartes, Pablo Picasso 1901

Slika 6. Stari židov s dječakom, Pablo Picasso 1903.

Slika 7. Elektromagnetski spektar

Slika 8. Krik, Edvard Munch 1893.

Slika 9. Naslovna strana Melkusova djela Moj plavi prijatelj

Slika 10. IKB 191, monokromatska slika, Yves Klein, 1962.

Slika 11. Ante Jerković: Giotto di Bondone, 1999.